

ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-2-5-14>

 <https://orcid.org/0000-0001-7957-1794>

СЛЮСАРЕНКО Олена Миколаївна

докторка педагогічних наук, старша наукова співробітниця, перша заступниця директорки,
Інститут вищої освіти НАПН України
e-mail: o.slyusarenko@ihed.org.ua

УДК 37.014.6-047.36(477)"364/366"(045)

ІНСТРУМЕНТИ ВИМІРЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ

У межах цієї статті визначено, що існують різні механізми оцінювання якості освітньої діяльності закладів вищої освіти: акредитаційні, рамкові й рейтингові. Університетські рейтинги вважаються найбільш оптимальним механізмом вимірювання якості освітньої діяльності в контексті забезпечення її ефективності.

Проаналізовано індикатори для вимірювання якості освітньої діяльності, що використовуються в Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG), Європейському рейтингу викладання (THE Europe Teaching Rankings), Шанхайському академічному рейтингу університетів світу (Shanghai Ranking, ARWU), рейтингу університетів світу за версією «Таймс» (Times Higher Education World University Rankings) та рейтингу університетів світу «К'ю Ес» (QS Quacquarelli Symonds Ltd) World University Rankings, QS), рейтингу «ТОП-200 Україна». За критеріями домінування об'єктивної чи суб'єктивної та результатної чи репутаційної складових основні міжнародні університетські рейтинги можна проранжувати в такому порядку: (Shanghai Ranking) – об'єктивний, результатний; THE World University Rankings – об'єктивно-суб'єктивний, результатно-репутаційний; QS World University Rankings – суб'єктивно-об'єктивний, репутаційно-результативний; репутаційно-рекламний.

Використання зазначеного підходу щодо забезпечення якості освітньої діяльності дозволить покращити репутацію національних університетів у світовому освітньому просторі, а в сучасних умовах війни та в період повоєнного відновлення забезпечить можливість оновлення й актуалізації освітніх програм, підвищить значення університетів як провідної складової соціально-економічного відновлення країни.

Ключові слова: вища освіта; вимірювання якості освітньої діяльності; ефективність освітньої діяльності; міжнародні академічні рейтинги; управління якістю вищої освіти.

Постановка проблеми. Новими реаліями сучасного життя українського суспільства є адаптація і функціонування вищої освіти в умовах воєнного стану. На даному етапі в Україні приділяється хоча й значна, проте недостатня увага проблемам забезпечення якості вищої освіти, розвитку систем внутрішнього й зовнішнього забезпечення якості. З метою запобігання «уповільненню темпів адаптації внутрішніх моделей управління якістю закладами вищої освіти, яке може призвести до негативних наслідків у багатьох сферах – від дестабілізації налагоджених процедур формування та існування освітніх програм до проблем із продовженням євроінтеграційних процесів, оскільки процедури впровадження згаданих систем є частиною виконання міжнародних зобов'язань України» [1], в умовах військового стану Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти прийнято низку регулюючих документів щодо процедур оцінювання якості освітніх програм в умовах воєнного стану.

Принагідно зазначимо, що якість освіти визначається ООН однією з ключових цілей стійкого розвитку світової спільноти (The Sustainable Development Goals. UN. Goal 4. Quality Education) [2]. Для розроблення стратегічних документів в Європейському просторі вищої освіти щодо забезпечення якості вищої освіти цей документ є ключовим орієнтиром. Відповідно до Указу Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [3], Україна обрала курс на європейську інтеграцію, визначеність в частині забезпечення якості вищої освіти. Інтеграція до Європейського освітнього простору передбачає здійснення Україною модернізаційних процесів у галузі вищої освіти, враховуючи вимоги до забезпечення якості освітньої діяльності та найкращі європейські напрацювання з цього питання.

Особливої актуальності для повоєнного відновлення країни набуває питання конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти як на вітчизняному, так і на міжнародному рівнях. На перший план виходить конкурентоспроможна якість вітчизняних закладів вищої освіти як основний мотивуючий фактор не лише для забезпечення, а й удосконалення якості освітньої діяльності на основі інноваційних підходів.

Положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визначає, що «сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: реформування та модернізації систем вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти» [4]. Актуальність цієї проблематики також висвітлено в документі «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки», де акцентовано увагу на позиції постійного «підвищення якості освіти відповідно до стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» [5]. Окрім того, в проекті Плану відновлення України в розділі «Освіта і наука» [6] висвітлено проблематику повоєнного відродження сфери вищої освіти, де акцентовано основні проблемні питання галузі та запропоновано використовувати напрацювання європейських країн, що стосується принципів, підходів та інструментів.

Таким чином, зосередження уваги на забезпеченні якості вищої освіти актуалізує питання дослідження інструментів вимірювання якості освітньої діяльності в контексті забезпечення її ефективності. Враховуючи зазначене, проаналізовано інструменти вимірювання забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти й шляхів досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення України.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення й аналіз наукових джерел свідчать, що теоретичні аспекти забезпечення якості вищої освіти є об'єктом уваги досліджень О. Воробйової [7]; осмисленню міжнародних та національних університетських рейтингів щодо якості вищої освіти присвятили свої роботи О. Слюсаренко і В. Луговий [8], Ж. Таланова [9]; кореляційний аналіз міжнародних рейтингів університетів у своїх дослідженнях проводять Р. Honsová [10], питання вимірювання якості освітньої діяльності досліджували L. Ruhupatty та B. Maguad [11] та група експертів S. Cadena, J. Garcia, E. F. Loza-Aguirre, J. Ortiz [12].

Проте, слід зазначити, що предмет дослідження потребує перманентного аналізу й оновлення емпіричної бази.

Мета статті. Проаналізувати індикатори вимірювання якості освітньої діяльності закладів вищої освіти в контексті забезпечення й удосконалення її ефективності.

Методи дослідження. Основою реалізації дослідницької мети є використання таких методів, як аналіз (проаналізовано індикатори університетських рейтингів у контексті вимірювання якості освітньої діяльності), синтез (визначено основні індикатори ESG, THE Europe Teaching Rankings, міжнародних та національного університетських рейтингів щодо вимірювання якості освітньої діяльності), узагальнення (визначено основні індикатори для здійснення вимірювання якості освітньої діяльності в контексті забезпечення якості).

Виклад основного матеріалу. Слід зауважити, що «з метою цілеспрямованої підтримки й стратегічного розвитку закладів вищої освіти світова університетська практика активно послуговується механізмами акредитаційного, рамкового і рейтингового оцінювання. Найбільш точним з них є рейтинговий механізм» [8].

Варто зазначити, що в Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО) для забезпечення якості в галузі вищої освіти керуються Стандартами й рекомендаціями щодо забезпечення якості (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG), розробленими Європейською асоціацією із забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA). Основні засади забезпечення якості освіти ESG ґрунтуються на чотирьох принципах [13]:

- заклади вищої освіти несуть основну відповідальність за якість своїх освітніх послуг та забезпечення цієї якості;

- система забезпечення якості реагує на розмаїтість систем вищої освіти, навчальних закладів, програм і студентів;

- система забезпечення якості підтримує розвиток культури якості;

- система забезпечення якості враховує потреби та очікування студентів, усіх інших залучених сторін та суспільства.

Вищезазначений документ спрямований на забезпечення якості навчання й викладання в галузі вищої освіти, на розвиток освітнього середовища, забезпечення розвитку наукових досліджень та інновацій.

Навіть попри очевидні труднощі воєнного стану в Україні в 2022 р. Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти прийнято «904 освітніх програми (за 2021 р. – 2040 освітніх програм), із них

422 – за освітнім рівнем магістра, 306 – за освітнім рівнем бакалавра, 148 – за освітнім рівнем доктора філософії та доктора мистецтва, 28 – молодшого бакалавра» [1].

Потрібно зазначити, що у 2022 р. Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти проведено акредитаційну діяльність, за результатами якої «рішення про умовну (відкладену) акредитацію відповідно отримали за такими галузями знань: 01 Освіта/Педагогіка – 136 (16%), 07 Управління та адміністрування – 90 (11%), 05 Соціальні та поведінкові науки – 63 (7%). Менше 5% від загальної кількості освітніх програм було подано на акредитацію за такими галузями: 21 Ветеринарна медицина, 25 Воєнні та державні науки, національна безпека, безпека державного кордону» [1].

Відповідно до «Рейтингу акредитації освітніх програм ЗВО 2019–2022» [14] мінімальні вимоги до якості освіти (пороговий рівень) подолали 68,9% освітніх програм, лише 3,3% мають «зразкові» освітні програми, а 25,4% потребують істотного покращення якості, щоб досягти її порогового рівня. 2,3% не відповідають чинним вимогам до якості освітніх програм [15].

Така інформація спонукає до актуалізації питання щодо забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти. Тому «аналіз міжнародних та національних рейтингів набуває ключового значення для вдосконалення механізмів оцінювання якості вищої освіти загалом і в Україні зокрема» [8]. Загострення уваги до міжнародних рейтингів зумовлено збільшенням визнання та довіри до університетських рейтингів, адже перебування в міжнародному університетському рейтингу підвищує рівень конкурентоспроможності ЗВО на національному та світовому рівнях, підтверджує репутаційний імідж, утворює в статусі перспективного закладу.

Таким чином, з-поміж інших механізмів оцінювання якості освітньої діяльності закладів вищої освіти (акредитаційні, рамкові й рейтингові), саме рейтинговий є оптимальним механізмом вимірювання якості освітньої діяльності в контексті вдосконалення якості. За критеріями домінування об'єктивної чи суб'єктивної та результатної чи репутаційної складових основні міжнародні університетські рейтинги проанжовано в такому порядку: (Shanghai Ranking, ARWU) [16] – об'єктивний, результатний; THE World University Rankings [17] – об'єктивно-суб'єктивний, результатно-репутаційний; QS World University Rankings [18] – суб'єктивно-об'єктивний, репутаційно-результатний [19].

Саме ці міжнародні академічні рейтинги представлено в Розпорядженні КМУ як пе-

релік світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні, а саме: Академічний рейтинг університетів світу (Shanghai Ranking) – Academic Ranking of World Universities (ARWU); Рейтинг університетів світу за версією «Таймс» – Times Higher Education World University Rankings; Рейтинг університетів світу «К'ю Ес» – QS (Quacquarelli Symonds Ltd) World University Rankings [20].

Шанхайський академічний рейтинг університетів світу (Shanghai Ranking, ARWU) публікує рейтинг університетів світу з 2009 року. Це незалежна організація з питань вищої освіти, юридично не підпорядковується жодним університетам чи державній установі. Для здійснення ранжування ARWU орієнтується на такі показники: кількість випускників і співробітників, які отримали Нобелівські премії та медалі Філдса; кількість високоцитованих дослідників з Clarivate; кількість статей, опублікованих у журналах Nature та Science; кількість статей, що індексовані в Science, Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index у Web of Science; продуктивність університету на душу населення. Щороку ARWU складає рейтинг з 1000 найкращих університетів світу, оцінивши перед цим 2500 університетів [16].

Рейтинг THE World University Rankings здійснює ранжування, оцінюючи університети, відповідно їхніх основних завдань – викладання, дослідження, передача знань, міжнародний вплив. Показники ефективності поділено на п'ять груп: викладання (навчальне середовище); дослідження (обсяг, дохід, репутація); цитування (дослідницький вплив); міжнародний світогляд (персонал, студенти, дослідження); дохід промисловості (передача знань) [17].

Рейтинг QS World University Rankings оцінює понад 1400 університетів з усього світу за такими показниками: академічна репутація, репутація роботодавця, співвідношення викладачів та студентів, цитованість досліджень [18]. Рейтинг THE World University Rankings та QS World University Rankings удосконалюють свою методологію відповідно до цілей Сталого розвитку [21].

Національний академічний рейтинг «ТОП-200 Україна» закладів вищої освіти України розраховується як інтегральний індекс, що формується на підставі індикаторів прямого вимірювання, експертної оцінки якості підготовки випускників ЗВО представниками роботодавців та академічної спільноти, показників інноваційної діяльності університетів, а також із використанням міжнародних наукометричних і

web-метричних даних. Рейтинг «ТОП-200 Україна» вимірює також міжнародну діяльність (кількість міжнародних проєктів Еразмус) [22].

Для розвитку конкурентоспроможної національної вищої освіти на основі інновацій, тим більше в умовах повоєнного відновлення країни, вкрай необхідним є створення внутрішнього конкурентоспроможного середовища для мотивації вітчизняних закладів вищої освіти до підвищення якості вищої освіти та входження вітчизняних закладів вищої освіти до провідних міжнародних університетських рейтингів. Жоден український університет не входить до загальної та предметної версій найавторитетнішого Academic Ranking of World Universities (ARWU). Незначну кількість вітчизняних університетів ранжують THE World University Rankings та QS World University Rankings. За рейтингами THE World University Rankings і QS World University Rankings позиції вітчизняних закладів вищої освіти погіршуються, хоча ці рейтинги є менш об'єктивними порівняно з Academic Ranking of World Universities (ARWU). У рейтингу THE World University Rankings за 2023 р. вперше в групі 401–500 з'явився Сумський державний університет [15]. Входження Сумського державного університету до 500 кращих університетів світу за версією рейтингу THE World University Rankings (2023 р.) свідчить про відповідність критеріям цього рейтингу і є видатною подією для вітчизняної університетської освіти.

За результатами дослідження проєкту «Польсько-українська співпраця представницьких установ, що репрезентують ректорів для покращення діяльності університету» (Polsko-Ukrainska Wspolpraca Instytucji Przedstawicielskich Reprezentujących Rektorów, na Rzecz Doskonalenia Działania Uczelni), який стосується значення рейтингів в стратегіях розвитку закладів вищої освіти України, «на думку опитаних ректорів/проректорів, рейтинги – це важливий, але не універсальний, чинник в управлінні університетом, інструмент забезпечення стратегії розвитку вітчизняних університетів. Рейтинги відіграють важливу іміджеву роль на національному та міжнародному рівнях. Рейтинг також є одним з інструментів, що дає закладу вищої освіти можливість оцінити свої сильні й слабкі сторони та здійснювати бенчмаркінг і моніторинг (і внутрішній аудит) динаміки розвитку тих чи інших напрямів своєї діяльності, зокрема тих, які складають основу при оцінюванні. Для системи вищої освіти рейтинги є одним з інструментів стратифікації закладів вищої освіти за тими критеріями, які покладено в основу цих рейтингів» [23].

На думку спільноти ректорів, «для об'єктивного рейтингування мають враховуватись такі показники: кількість публікацій, патентів, грантів, інших досягнень, у розрахунку на одного науково-педагогічного працівника; результати національної та міжнародних акредитацій; кількість найбільш цитованих дослідників серед викладачів на підставі баз даних (H-index); оцінка роботодавців – визначена шляхом опитування репрезентативної групи роботодавців та кошти, залучені за рахунок грантів (ЄС, державні); кількість статей, опублікованих викладачами університету за попередній рік, індексованих у міжнародних базах, у тому числі з природничих чи соціальних наук (Science Citation Index – Expanded and Social Sciences Citation Index, Scopus). Ректори продемонстрували орієнтованість на потребу у оцінюванні рейтингами освітньої складової через рейтинги національних та міжнародних акредитацій» [23].

Що стосується ієрархії критеріїв у рейтингу, то, на думку ректорів, він має бути такий: «29,52% освітня діяльність, 20,48% наукові дослідження і розробки, 17,88% наукові публікації, майже по 11,5% інтернаціоналізація і престиж ЗВО та лише 7,92% – третя місія університету. Ця пропорція підкреслює велику роль освітньої діяльності як головну місію закладів вищої освіти в Україні, що також підтверджується обраними топ-5 критеріями, де якість освітніх послуг (опосередкована результатами акредитацій) постає ключовим показником для рейтингової оцінки» [23].

Також важливо зауважити, що ректори висловили довіру до рейтингу «QS World University Rankings, Times Higher Education, подекуди – до Шанхайського рейтингу (Academic Ranking of World Universities (ARWU), Webometrics Ranking of World Universities завдяки їх можливості забезпечити універсальність оцінювання рейтингу закладів різного спрямування, а також охопити широке коло критеріїв оцінки як освітнього, так і наукового потенціалу університету» [23]. Разом із тим у питанні вітчизняних рейтингів «перевага була надана рейтингу «ТОП-200 Україна» та рейтингу ЗВО відповідно до бази Scopus. Саме вітчизняні рейтинги серед ректорів вважаються більш пріоритетними, ніж міжнародні. Можливо це пов'язано з тим, що лише Сумський державний університет у 2022 р. увійшов до 500 кращих університетів світу за версією Times Higher Education. Одночасно, респонденти критикують вітчизняну рейтингову систему «Консолідо-

ваний рейтинг ЗВО України» та рейтинг «ТОП-200 Україна» за проблеми із методологією, непрозорістю та необ'єктивністю оцінки [23].

Очевидною є потреба створення Національного рейтингу закладів вищої освіти України для визначення лідерів університетської освіти серед вітчизняних закладів вищої освіти з подальшим просуванням університетів лідерів до міжнародних університетських рейтингів. Відсутність вітчизняних університетів у міжнародних рейтингах свідчить про недостатній рівень конкурентоспроможної якості вітчизняної вищої освіти, рівень якої може знижуватися в зв'язку з воєнним станом в країні (знищення матеріально-технічного забезпечення, відтік потенційних абітурієнтів і науково-педагогічних кадрів за кордон, зменшення кількості іноземних студентів тощо). Такий стан справ у вітчизняній вищій освіті зумовлює пошук моделей для оптимізації мережі закладів вищої освіти, зокрема шляхом укрупнення, нарощення потенціалу для забезпечення належної якості вищої освіти.

Група експертів С. Лондар, Г. Терещенко, С. Мельник, Н. Пронь [24] та інші розглядають процес забезпечення ефективності діяльності закладів вищої освіти як одне з головних завдань керівника ЗВО. Вони пропонують перелік показників діяльності закладу відповідно до основних завдань, що визначено в ЗУ «Про вищу освіту» та включають такі складові: ефективність освітньої діяльності, ефективність науково-інноваційної діяльності, соціально-економічна та фінансово-господарська діяльність.

Критерій ефективності освітньої діяльності включає в себе індикатори, що стосуються забезпечення акредитації освітніх програм і дотримання стандартів вищої освіти; дотримання ліцензійних умов провадження освітньої діяльності; використання результатів наукових досліджень в освітньому процесі; забезпечення мотивації та підвищення кваліфікації викладачів; підвищення якості освітніх послуг шляхом застосування прогресивних методик викладання.

Критерій ефективності науково-інноваційної діяльності включає в себе наукову новизну та практичну цінність досліджень; забезпечення атестації ЗВО в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності; міжнародне наукове співробітництво.

Критерій соціально-економічної та фінансово-господарської діяльності стосується забезпечення ефективності фінансового менеджменту та маркетингових комуніка-

цій; міжнародного наукового співробітництва (доходи від реалізації проєктів, грантів); забезпечення достатніх соціально-побутових умов проживання студентів упродовж усього періоду навчання; забезпечення енергоефективності та раціонального використання ресурсів.

Інша група експертів І. Драч, С. Калашнікова, В. Луговий, О. Слюсаренко та Ж. Таланова зазначають, що для підвищення рівня ефективності діяльності закладів вищої освіти «має бути задіяний системний підхід, що передбачає збалансування та послідовність у застосуванні низки механізмів та інструментів. Одним із таких інструментів є включення цільових показників діяльності закладу вищої освіти до контракту, що підписується Міністерством освіти і науки України з керівником закладу на період його каденції» [25].

Важливо зазначити, що представлені цілі та індикатори враховують основні підходи що зазначено у проєкті Стратегії розвитку вищої освіти України [26]. Забезпечення ефективності діяльності закладів вищої освіти пропонується здійснювати за такими групами показників: освітня діяльність ЗВО; дослідницька діяльність ЗВО; міжнародна діяльність ЗВО; соціальна діяльність ЗВО та вплив на розвиток регіонів; фінансово-економічна діяльність та розвиток інфраструктури ЗВО; ефективне врядування та розвиток кадрового потенціалу ЗВО. Також зазначено, що з огляду на це, «цільові показники діяльності закладу вищої освіти, що включаються до контракту керівника закладу вищої освіти, обираються на основі наступних принципів: академічна свобода та університетська автономія; відповідність ключовим пріоритетам розвитку закладу вищої освіти, визначеним у Стратегії розвитку закладу; відкритість, партнерство та взаємодія; орієнтація на ефективне врядування та розподілене лідерство» [25].

Проаналізувавши індикатори Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG), Європейський рейтинг викладання (THE Europe Teaching Rankings), Шанхайський академічний рейтинг університетів світу (Shanghai Ranking, ARWU), рейтинг університетів світу за версією «Таймс» (Times Higher Education World University Rankings), рейтинг університетів світу «К'ю Ес» (QS (Quacquarelli Symonds Ltd) World University Rankings, QS), вітчизняний рейтинг «ТОП-200 Україна» отримано результати, представлені в табл. 1.

Слід зазначити, що такі інструменти вимірювання якості як ESG та THE Europe Teaching Rankings спрямовано на забезпечення якості у вищій освіті, проте міжнародні університетські рейтинги Шанхайський академічний рейтинг університетів

світу (ARWU), «Таймс» (Times Higher Education World University Rankings), QS (Quacquarelli Symonds Ltd World University Rankings, QS) сприяють вдосконаленню якості вищої освіти.

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця індикаторів вимірювання якості вищої освіти

Індикатори	Забезпечення якості			Вдосконалення якості		
	ESG	The Europe Teaching Rankings	ТОП-200 Україна	ARWU	The World University Rankings	QS
ВИКЛАДАННЯ			+	+	+	+
академічна репутація		+			+	+
освітнє середовище					+	+
якість освітніх програм	+					
співвідношення студентів і викладачів		+			+	+
співвідношення присуджених докторських і бакалаврських ступенів					+	+
викладацький персонал	+					
студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання	+					
гендерний баланс щодо персоналу та студентів		+				
опитування студентів	+	+				
зарахування, досягнення, визнання та атестація студентів	+					
навчальні ресурси і підтримка студентів	+					
прогресування студентів		+				
ДОСЛІДЖЕННЯ				+	+	+
цитуювання праць дослідників			+	+	+	+
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ			+		+	+
співвідношення міжнародних і вітчизняних студентів					+	+
співвідношення міжнародного і вітчизняного академічного персоналу					+	+
студентська мобільність	+	+				
статистика інтернаціоналізації		+			+	
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ					+	+
працевлаштування випускників					+	+
репутація у роботодавця		+			+	+
Інші	+	+	+	+	+	+

У табл. 1 індикатори поділено на такі групи – викладання, дослідження, інтернаціоналізація, працевлаштування, інші. Загальний показник *Викладання* представлений у всіх рейтингах (ARWU, THE World University Rankings, QS, ТОП-200 Україна); показники групи представлено так – академічна репутація (THE Europe Teaching Rankings, THE World University Rankings, QS); освітнє середовище (THE World University Rankings, QS); якість освітніх програм (ESG); співвідношення студентів і викладачів (THE World University Rankings, QS); співвідношення присуджених докторських і бакалаврських ступенів (THE World University Rankings, QS); викладацький персонал (ESG); студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання (ESG);

гендерний баланс щодо персоналу та студентів (THE Europe Teaching Rankings); опитування студентів (ESG, THE Europe Teaching Rankings); зарахування, досягнення, визнання та атестація студентів (ESG); навчальні ресурси й підтримка студентів (ESG); прогресування студентів (THE Europe Teaching Rankings).

Загальний показник *Дослідження* представлений у міжнародних рейтингах (ARWU, THE World University Rankings, QS); показник цитування праць дослідників є в усіх рейтингах (ARWU, THE World University Rankings, QS, ТОП-200 Україна).

Показник *Інтернаціоналізація* наявний у рейтингах (THE World University Rankings, QS, ТОП-200 Україна); показники групи представлено так: співвідношення

міжнародних та вітчизняних студентів (THE World University Rankings, QS); співвідношення міжнародного та вітчизняного академічного персоналу (ESG, THE Europe Teaching Rankings); статистика інтернаціоналізації (THE Europe Teaching Rankings).

Загальний показник *Працевлаштування* представлений в міжнародних рейтингах (THE World University Rankings, QS); працевлаштування випускників (THE World University Rankings, QS); репутація у роботодавця (THE World University Rankings, QS).

Показник *Інші* включає в себе розрізнені показники, що представлені в інформації, яка досліджувалася.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що найбільш повно показники групи *Викладання* представлено в ESG; показники групи *Дослідження* та найбільш повно відображено в міжнародних рейтингах ARWU, THE World University Rankings та QS; показники групи *Інтернаціоналізація* знайшли своє відображення у THE Europe Teaching Rankings та міжнародних рейтингах THE World University Rankings, QS; показник групи *Працевлаштування* представлено в рейтингах THE World University Rankings, QS та у THE Europe Teaching Rankings.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

1. Попри повномасштабну агресію Росії проти України, слід усіляко протистояти гальмуванню процедур щодо забезпечення якості вищої освіти, адже це призведе до регресу механізмів створення та функціонування освітніх програм і процедур гармонізації українського законодавства із вимогами Європейського освітнього простору. Слід враховувати, що функціонування системи забезпечення якості вищої освіти є обов'язковою складовою міжнародних зобов'язань України, тому визначення інструментів вимірювання якості освітньої діяльності в контексті забезпечення її ефективності постає важливим функціональним напрямом, який потребує перманентного вдосконалення.

2. Участь вітчизняних закладів вищої освіти в міжнародних і вітчизняних університетських рейтингах мобілізує та мотивує університети бути успішними й конкурентоспроможними на зовнішньому і внутрішньому ринках освітніх послуг. Прагнення вітчизняних університетів потрапити до міжнародних рейтингів зумовлено зростаючою важливістю університетських рейтингів для ствердження й конкурентоспроможності закладів вищої освіти на ринку освітніх послуг. Покращення позицій в міжнародних рейтингах впливає на імідж

університету, забезпечуючи йому репутацію перспективного закладу, який успішно розвивається.

3. Для забезпечення якості освітньої діяльності та вимірювання її ефективності оптимальним є використання комплексного підходу, що включає в себе збалансоване поєднання індикаторів, спрямованих на виконання стратегії та реалізацію місії закладу вищої освіти. Саме про ці індикатори йдеться в Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG), Європейському рейтингу викладання (THE Europe Teaching Rankings), Шанхайському академічному рейтингу університетів світу (Shanghai Ranking, ARWU), рейтингу університетів світу за версією «Таймс» (Times Higher Education World University Rankings) та рейтингу університетів світу «К'ю Ес» (QS (Quacquarelli Symonds Ltd) World University Rankings, QS).

4. Використання даного підходу щодо забезпечення якості освітньої діяльності сприятиме підвищенню репутаційного реноме національних університетів у світовому освітньому просторі, а в сучасних умовах війни та в період повоєнного відновлення спонукатиме до відповідності освітніх програм вимогам часу, підвищить значення університетів як провідної складової соціально-економічного відновлення країни.

Наукове обґрунтування та розроблення комплексних індикаторів є перспективним у подальших дослідженнях забезпечення якості вищої освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2022 рік / упоряд.: О. Осіок, О. Хименко; за заг. ред. А. Бутенка, О. Єременко. Київ: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 111 с. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Річний-звіт-за-2022-рік.pdf>.
2. The Sustainable Development Goals. UN. Goal 4. Quality Education. *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals/quality-education>.
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019>.
4. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: ратифіковано із заявою Законом від 16.09.2014 №1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.
6. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Освіта і наука». 2022. Липень. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>.

7. Vorobyova O. ISO Standards as a Quality Assurance Mechanism in Higher Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2022. 14(2). 73–88. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/567>.
8. Слюсаренко О., Луговий В. Міжнародні та національні університетські рейтинги як механізм оцінювання якості вищої освіти. *Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали у двох частинах* / за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Прінтеко, 2020. С. 72–105. URL: https://lib.iitta.gov.ua/725132/1/Analiz_ocinki_VO_v_umovah_internac_ch1-2_analit_IVO-2020-317p_avtors-kolektiv.pdf.
9. Таланова Ж. Міжнародний, національний та інституційний виміри запровадження механізмів оцінювання якості вищої освіти. *Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали у двох частинах* / за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Прінтеко, 2020. С. 24–52. URL: https://lib.iitta.gov.ua/725132/1/Analiz_ocinki_VO_v_umovah_internac_ch1-2_analit_IVO-2020-317p_avtors-kolektiv.pdf.
10. Honsová P., Trojan V. Correlation Analysis of selected international University Rankings. *Efficiency and Responsibility in Education (ERIE): International conference*, 2016. PP. 96–100. URL: https://www.researchgate.net/publication/308889167_Correlation_Analysis_of_selected_international_University_Rankings.
11. Ruhupatty L. Maguad B. Using the activity-based costing approach to measure the cost of quality in higher education: a faculty perspective. *Education*, 2015. Vol. 136. No. 2, PP. 1–23. URL: https://www.researchgate.net/publication/267967551_using_the_activitybased_costing_approach_to_measure_the_cost_of_quality_in_higher_education_a_faculty_perspective.
12. Cadena S., Garcia J., Loza-Aguirre E.F., Ortiz J. Measuring Quality of Higher Education. *EDULEARN: 10th International Conference on Education and New Learning Technologies* (2nd-4th July 2018, Palma, Mallorca, Spain), 2018. PP. 10214–10219. DOI: 10.21125/edulearn.2018.2484.
13. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, Belgium, 2015. 32 p. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf.
14. Рейтинг акредитації освітніх програм ЗВО 2019–2022. *ЄвроОсвіта*. URL: <http://www.eurosvita.net/index.php?category=1&id=7874>.
15. Слюсаренко О. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів у контексті забезпечення її ефективності та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. *Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України: препринт (аналітичні матеріали)* / за ред. Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2022. С. 105–119. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/diyalnist-univ_2022-148p.pdf.
16. Shanghai Ranking (2023). *Shanghai Ranking*. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/bcur/2023>.
17. World University Rankings 2023. *Times Higher Education*. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking>.
18. QS World University Rankings 2023. *QS Quacquarelli Symonds Limited*. URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>.
19. Слюсаренко О.М. Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: монографія. Київ: Пріоритери, 2015. 384 с. https://lib.iitta.gov.ua/10225/1/2015_mon_Sluisarenko.pdf.
20. Про затвердження переліку світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 154-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/154-2018-%D1%80>.
21. Васильєв А. Міжнародні, національні та внутрішньоуніверситетські рейтинги – мотиватор якості та успішності: досвід Сумського державного університету. 2023. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/mizhnarodni-naczionalni-ta-vnutrishnouniversytetski-rejtyngy---motyvator-yakosti-ta-uspishnosti_a.vasylyev.pdf.
22. Рейтингування закладів вищої освіти. *Вікіпедія*. URL: <https://cutt.ly/XFTv3k>.
23. Рейтинги в стратегіях розвитку закладів вищої освіти. Результати досліджень – Україна. *Projekt potocowy MNiSW-PW pt. „Polsko-ukraińska wspólraca instytucji przedstawicielskich reprezentujących rektorów, na rzecz doskonalenia dzialania uczelní”* / Lider: J. Woźnicki URL: https://zvo.knu.ua/uploads/n_135_78308150.pdf.
24. Аналіз стану та основні підходи з оцінювання якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти України: монографія / за ред. С.Л. Лондара. Київ: Інститут освітньої аналітики, 2021. 160 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/Monografiya_Analiz-stanu_2021.pdf.
25. Драч І., Калашнікова С., Луговий В., Слюсаренко О., Таланова Ж. Орієнтація керівника університету на результативний розвиток закладу. *Вісник НАПН України*, 2020. № 2(2). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/94/123>. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-11-7>.
26. МОН пропонує для громадського обговорення проект Стратегії розвитку вищої освіти України. *Міністерство освіти і науки: офіційний сайт*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-projekt-strategiyi-rozvitku-vishoyi-osviti-ukrayini>.

References

1. Osiuk, O., Khimenko, O. (2023). Annual report of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education for 2022. In A. Butenko, O. Yeremenko (eds.). Kyiv: National Agency for Quality Assurance of Higher Education. 111 p. Retrieved from <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Річний-звіт-за-2022-рік.pdf>. [in Ukr.].
2. The Sustainable Development Goals. UN. Goal 4. Quality Education. *United Nations Development Programme*. Retrieved from <https://www.undp.org/sustainable-development-goals/quality-education>.
3. On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019 No. 722/2019. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019> [in Ukr.].
4. Association Agreement between Ukraine and the EU: ratified with a statement by Law No. 1678-VII of 09/16/2014. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukr.].
5. Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032. Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 23, 2022 No. 286-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> [in Ukr.].
6. Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the working group "Education and Science". 2022. July. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf> [in Ukr.].
7. Vorobyova, O. ISO Standards as a Quality Assurance Mechanism in Higher Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14(2). 73–88. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/567>.

8. Slyusarenko, O., Lugovyi, V. (2020). International and national university rankings as a mechanism for assessing the quality of higher education. *Analysis of the leading domestic and foreign experience in assessing the quality of higher education in the conditions of European integration: analytical materials in two parts*. In V. Lugovoi, Zh. Talanova (Eds.). Kyiv: Printeco. PP. 72–105. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/725132/1/Analiz_ocinki_VO_v_umovah_internac_ch1-2_analit_IVO-2020-317p_avtors-kolektiv.pdf [in Ukr.].
9. Talanova, Zh. (2020). International, national and institutional dimensions of the introduction of higher education quality assessment mechanisms. *Analysis of the leading domestic and foreign experience in assessing the quality of higher education in the conditions of European integration: analytical materials in two parts*. In V. Lugovoi, Zh. Talanova (Eds.). Kyiv: Printeco. PP. 24–52. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/725132/1/Analiz_ocinki_VO_v_umovah_internac_ch1-2_analit_IVO-2020-317p_avtors-kolektiv.pdf [in Ukr.].
10. Honsová, P., Trojan, V. (2016). Correlation Analysis of selected international University Rankings. *Efficiency and Responsibility in Education (ERIE): International conference*. PP. 96–100. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/308889167_Correlation_Analysis_of_selected_international_University_Rankings.
11. Ruhupatty, L. Maguad, B. (2015). Using the activity-based costing approach to measure the cost of quality in higher education: a faculty perspective. *Education*, 136(2): 1–23. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/267967551_using_the_activitybased_costing_approach_to_measure_the_cost_of_quality_in_higher_education_a_faculty_perspective.
12. Cadena, S., Garcia, J., Loza-Aguirre, E.F., Ortiz, J. (2018). Measuring Quality of Higher Education. *EDULEARN: 10th International Conference on Education and New Learning Technologies* (2nd-4th July 2018, Palma, Mallorca, Spain). PP. 10214–10219. DOI: 10.21125/edulearn.2018.2484.
13. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) (2015). Brussels, Belgium. 32 p. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf.
14. Rating of accreditations of educational programs of higher education institutions 2019-2022. *EuroEducation*. Retrieved from <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7874> [in Ukr.].
15. Slyusarenko, O. (2022). Measuring the quality of educational activity of universities in the context of ensuring its effectiveness and in the conditions of martial law and post-war reconstruction of the country. *Analysis of leading domestic and foreign experience in ensuring the effectiveness of educational activities in universities in the context of European integration and in the conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine: preprint (analytical materials)*. In Zh. Talanova (Ed.). Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. PP. 105–119. Retrieved from https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/diyalnist-univ_2022-148p.pdf [in Ukr.].
16. Shanghai Ranking (2023). *Shanghai Ranking*. Retrieved from <https://www.shanghairanking.com/rankings/bcur/2023>.
17. World University Rankings 2023. *Times Higher Education*. Retrieved from <https://www.times-highereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking>.
18. QS World University Rankings 2023. *QS Quacquarelli Symonds Limited*. Retrieved from <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>.
19. Slyusarenko, O. (2015). Development of the highest university potential in the conditions of globalization: monograph. Kyiv: Prioriters. 384 p. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/10225/1/2015_mon_Sluisarenko.pdf [in Ukr.].
20. On approval of the list of world rankings of universities to determine a special category of foreigners and stateless persons applying for employment in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 14, 2018 No. 154-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/154-2018-%D1%80> [in Ukr.].
21. Vasiliev, A. (2023). International, national and intra-university ratings are a motivator of quality and success: the experience of Sumy State University. Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/mizhnarodni-nacionalni-ta-vnutrishnouniversytetski-rejtyngy---motyvator-yakosti-ta-uspishnosti_a.vasylyev.pdf [in Ukr.].
22. Rating of institutions of higher education. *Wikipedia*. Retrieved from <https://cutt.ly/XFTrV3k> [in Ukr.].
23. Ratings in the development strategies of higher education institutions. *Projekt pomocowy MNiSW-PW pt. „Polsko-ukraińska współpraca instytucji przedstawicielskich reprezentujących rektorów, na rzecz doskonalenia działania uczelni”* / Lider: J. Woźnicki Retrieved from https://zvo.knu.ua/uploads/n_135_78308150.pdf [in Ukr.].
24. State analysis and main approaches to assessing the quality of provision of educational services by higher education institutions of Ukraine: monograph (2021). In S.L. Londar (Ed.). Kyiv: Institute of Educational Analytics. 160 p. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/Monografiya_Analiz-stanu_2021.pdf [in Ukr.].
25. Drach, I., Kalashnikova, S., Lugovii, V., Slyucarenko, O., Talanova, Zh. (2020). Orientation of the head of the university on effective development of the institution. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 2(2). Retrieved from <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/94/123>. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-11-7> [in Ukr.].
26. MES offers for public discussion the draft Strategy for the Development of Higher Education of Ukraine. *Ministry of Education and Science: official website*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-projekt-strategiyi-rozvitku-vishoyi-osviti-ukrayini> [In Ukr.].

SLYUSARENKO Olena

Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Pedagogy, Senior Researcher, First Deputy Director,
Institute of Higher Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine

MEASURING TOOLS QUALITIES OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF ENSURING EFFICIENCY UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF WAR AND POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE COUNTRY

Summary. This article has determined that there are various mechanisms for assessing the quality of educational activity of higher education institutions: accreditation, framework and rating, but university ratings are the most optimal mechanism for measuring the quality of educational activity in the context of ensuring its effectiveness. The indicators for measuring the quality of educational activity used in the Standards and Guidelines for

Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG), the European Teaching Rankings (THE Europe Teaching Rankings) were analyzed the Shanghai Academic Ranking of World Universities (Shanghai Ranking, ARWU), the Times Higher Education World University Rankings and the QS (Quacquarelli Symonds Ltd) World University Rankings, QS), national rating "TOP-200". According to the criteria of dominance of objective or sub-

jective and result or reputation components, the main international university rankings can be ranked in the following order: (Shanghai Ranking) – objective, result; THE World University Rankings – objective-subjective, result-reputational; QS World University Rankings – subjective-objective, reputation-resultative; reputational and advertising.

The use of this approach to ensure the quality of educational activity will improve the reputation of national universities in the world educational space, and in the modern conditions of war and in the period of post-war reconstruction, it will provide an opportunity to update

and update educational programs, increase the importance of universities as a leading component of the socio-economic recovery of the country.

Keywords: measuring the quality of educational activities; the effectiveness of educational activities; the quality of educational activities; higher education; international academic ratings; quality management of higher education.

Одержано редакцією 18.05.2023
Прийнято до публікації 05.06.2023